

MINTAQAVIY AGLOMERATSIYALARDA YASHIL IQTISODIYOT TRANSFORMATSIYASINI JADALLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA IQTISODIY MEXANIZMLARI

Olimjonov Islomjon Odiljon o'g'li

University of Business and Science

rektor maslahatchisi

Abu Rayhon Beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti

mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0000-0507-2669

E-mail: i.olimjonov@ubsu.uz

Annotatsiya

Mazkur maqolada mintaqaviy aglomeratsiyalarda yashil iqtisodiyot transformatsiyasini jadallashtirishning institutsional va iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Aglomeratsiyalarning iqtisodiy konsentratsiyasi, resurslardan foydalanish samaradorligi, ekologik innovatsiyalar, yashil investitsiyalar va raqamli texnologiyalarning yashil transformatsiyadagi o'rni asoslangan. Tadqiqotda davlat-xususiy sheriklik, yashil moliyalashtirish, ekologik infratuzilma, institutsional rag'batlantirish va hududlararo kooperatsiyani rivojlantirish ustuvor mexanizmlar sifatida baholangan. Aglomeratsiyalarning yashil rivojlanish salohiyatini oshirish, ekologik yuklamani kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot Namangan viloyati, Namangan shahri va 11 ta tuman misolida 2017-2025-yillar rasmiy statistik ma'lumotlari asosida bajarilgan. Natijalar 2017-2024-yillarda sanoat ishlab chiqarishi qariyb 6,9 barobar oshganini, Namangan shahri, To'raqo'rg'on va Chust tumanlari yashil transformatsiya salohiyati eng yuqori hududlar ekanini ko'rsatdi. Viloyatda yashil aglomeratsiya siyosatini "yadro - ikkilamchi markazlar - periferik hududlar" modeli asosida shakllantirish taklif etilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy aglomeratsiya, yashil iqtisodiyot, yashil transformatsiya, ekologik innovatsiyalar, yashil investitsiyalar, institutsional mexanizm, yashil moliyalashtirish, ekologik infratuzilma, davlat-xususiy sheriklik, barqaror rivojlanish.

Аннотация

В статье исследованы институциональные и экономические механизмы ускорения трансформации зелёной экономики в региональных агломерациях. Обоснована роль экономической концентрации агломераций, эффективности использования ресурсов, экологических инноваций, зелёных инвестиций и цифровых технологий в зелёной трансформации. В качестве приоритетных механизмов оценены государственно-частное партнёрство, зелёное финансирование, экологическая инфраструктура, институциональное стимулирование и развитие межрегиональной кооперации. Разработаны практические предложения, направленные на повышение потенциала зелёного развития агломераций, снижение экологической нагрузки и обеспечение

экономической эффективности. Исследование выполнено на примере Наманганской области, города Наманган и 11 районов на основе официальных статистических данных за 2017-2025 годы. Результаты показали, что в 2017-2024 годах промышленное производство выросло почти в 6,9 раза, а наибольшим потенциалом зелёной трансформации обладают город Наманган, Туракурбанский и Чустский районы. Предложено формировать политику зелёной агломерации в области на основе модели «ядро - вторичные центры - периферийные территории».

Ключевые слова: региональная агломерация, зелёная экономика, зелёная трансформация, экологические инновации, зелёные инвестиции, институциональный механизм, зелёное финансирование, экологическая инфраструктура, государственно-частное партнёрство, устойчивое развитие.

Abstract

The article examines the institutional and economic mechanisms for accelerating the green economy transformation in regional agglomerations. It substantiates the role of the economic concentration of agglomerations, resource use efficiency, environmental innovations, green investments and digital technologies in green transformation. Public-private partnership, green finance, environmental infrastructure, institutional incentives and the development of interregional cooperation were assessed as priority mechanisms. Practical proposals were developed to increase the green development potential of agglomerations, reduce environmental pressure and ensure economic efficiency. The study was carried out on the case of Namangan region, Namangan city and 11 districts using official statistical data for 2017-2025. The results showed that industrial output increased almost 6.9-fold in 2017-2024, and that Namangan city, Turakurgan and Chust districts have the highest green transformation potential. It is proposed to shape a green agglomeration policy in the region on the basis of the “core - secondary centres - peripheral areas” model.

Keywords: regional agglomeration, green economy, green transformation, environmental innovations, green investments, institutional mechanism, green finance, environmental infrastructure, public-private partnership, sustainable development.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida iqlim oʻzgarishi, tabiiy resurslardan foydalanish bosimining kuchayishi, energiya xavfsizligi va urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hududiy rivojlanishning anʼanaviy modelini qayta koʻrib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy faoliyat, aholi, ishlab chiqarish va infratuzilmaning yuqori darajada konsentratsiyalashuvi kuzatiladigan mintaqaviy aglomeratsiyalar yashil iqtisodiyotga oʻtish jarayonida ikki tomonlama xususiyatga ega.

Yashil iqtisodiyotga oʻtishning dolzarbligi, avvalo, tabiiy resurslardan foydalanish miqyosining keskin kengayib borayotgani bilan izohlanadi. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) huzuridagi International Resource Panel tomonidan tayyorlangan Global Resources Outlook 2024 hisobotida soʻnggi besh oʻn yillikda tabiiy resurslarni qazib olish hajmi qariyb uch barobar oshgani, mavjud tendensiyalar

saqlanib qolsa, resurslardan foydalanish 2060-yilga borib yana 60 foizga ko'payishi mumkinligi qayd etilgan [5].

Mazkur global tendensiyalar mintaqaviy aglomeratsiyalar uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki iqtisodiy faoliyatning hududiy konsentratsiyasi yuqori bo'lgan shaharlashgan hududlarda energiya, suv, yer va boshqa resurslardan foydalanish hajmi ham yuqori bo'ladi. Shu bilan birga, aynan bunday hududlarda innovatsion korxonalar, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, oliy ta'lim muassasalari, moliyaviy institutlar va zamonaviy infratuzilmaning mavjudligi yashil texnologiyalarni joriy etish uchun zarur bo'lgan institutsional va iqtisodiy muhitni shakllantiradi.

UNEPning resurslardan foydalanish va aylanma iqtisodiyot bo'yicha xulosalarida iqtisodiy o'sishning an'anaviy "olish-ishlab chiqarish-iste'mol-chiqindi" modelidan resurslarni uzoqroq muddat iqtisodiy aylanishda saqlab qoluvchi aylanma modelga o'tish zarurligi ta'kidlangan. Bunda ayniqsa uy-joy, oziq-ovqat, transport va energetika kabi yuqori resurs talab qiluvchi tizimlarda resurs samaradorligini oshirish muhim hisoblanadi [4].

O'zbekiston uchun mazkur masala yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatda aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, sanoat va xizmat ko'rsatish sohaslarining kengayishi bilan bir qatorda energiya va suv resurslariga bo'lgan talab ham ortib bormoqda.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tishning institutsional asoslari bosqichma-bosqich shakllantirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi PQ-4477-son "2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori mamlakatning yashil iqtisodiyotga o'tish siyosatining muhim boshlang'ich institutsional asoslaridan birini yaratdi. Unda energiya samaradorligini oshirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, yashil investitsiyalarni rag'batlantirish, davlat-xususiy sheriklik va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish kabi yo'nalishlar belgilangan [13].

Mazkur siyosatning keyingi bosqichi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori bilan bog'liq. Ushbu hujjat yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonlarini institutsional jihatdan yanada kuchaytirish va belgilangan strategik maqsadlarni amaliy mexanizmlar bilan ta'minlashga qaratilgan [14].

Mavzuning dolzarbligi 2025-yilda mamlakatning strategik rivojlanish siyosatida ekologik va yashil iqtisodiyot masalalariga alohida ustuvorlik berilgani bilan yanada kuchaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son Farmoni bilan "O'zbekiston - 2030" strategiyasini "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili"da amalga oshirishga qaratilgan Davlat dasturi tasdiqlandi. Mazkur yondashuv yashil iqtisodiy o'sish, ekologik barqarorlik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishni davlat siyosatining muhim yo'nalishlari sifatida yanada kuchaytirdi [15].

O'zbekistonning yashil transformatsiya siyosati xalqaro tashkilotlar tomonidan ham ijobiy rivojlanayotgan yo'nalish sifatida baholanmoqda. OECDning 2025-yildagi O'zbekiston bo'yicha tahlillarida mamlakatning yashil investitsiyalarni rivojlantirish siyosati, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish va barqaror investitsiyalar uchun institutsional shart-sharoitlarni yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlari qayd etilgan. Xususan, O'zbekiston 2030-yilgacha elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari ulushini 40 foizga yetkazish bo'yicha yanada yuqori maqsadni belgilagan [10].

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy aglomeratsiyalarda yashil iqtisodiyot transformatsiyasini jadallashtirish masalasi iqtisodiy geografiya, mintaqaviy iqtisodiyot, ekologik iqtisodiyot va barqaror rivojlanish nazariyalari kesishmasida shakllanayotgan kompleks ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarni shartli ravishda uch guruhga ajratish mumkin: birinchisi, aglomeratsiya va hududiy iqtisodiy konsentratsiyaning nazariy asoslarini yorituvchi tadqiqotlar; ikkinchisi, yashil o'sish, ekologik innovatsiyalar va resurslardan samarali foydalanish mexanizmlarini o'rganuvchi ilmiy ishlar; uchinchisi esa hududiy va shahar miqyosida yashil transformatsiyani institutsional jihatdan ta'minlashga qaratilgan tadqiqotlardir.

Aglomeratsiya jarayonlarining iqtisodiy mohiyatini tushuntirishda P. Krugmanning yangi iqtisodiy geografiya konsepsiyasi muhim nazariy asoslardan biri hisoblanadi. Muallif hududiy iqtisodiy faollikning makonda jamlanishini transport xarajatlari, bozor hajmi, mehnat resurslarining harakatchanligi va ishlab chiqarish konsentratsiyasi bilan izohlaydi [7]. Krugman yondashuvida markaz va periferiyaning shakllanishi kumulyativ jarayon sifatida qaraladi: iqtisodiy faollik muayyan hududda to'plangan sari bozor imkoniyatlari kengayadi, bu esa yangi ishlab chiqarish va mehnat resurslarining mazkur hududga intilishiga sabab bo'ladi.

J. Jacobs shahar iqtisodiyotining rivojlanishini iqtisodiy xilma-xillik, yangi faoliyat turlarining paydo bo'lishi va bilimlarning hududiy almashinuvi bilan bog'laydi [6]. Iqtisodiy diversifikatsiyaga ega aglomeratsiyalar yashil innovatsiyalarni tezroq o'zlashtirish va ularni hududiy ishlab chiqarish tizimlariga integratsiya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Jacobsning "shahar iqtisodiyoti" haqidagi yondashuvi 1969-yilda Random House nashriyotida chop etilgan *The Economy of Cities* asarida tizimli ravishda ifodalangan.

G. Duranton va D. Puga aglomeratsiya iqtisodiyotining mikroasoslarini "sharing, matching va learning", ya'ni resurslarni birgalikda ishlatish, mehnat va biznes subyektlarini moslashtirish hamda bilimlarni o'zaro o'rganish mexanizmlari orqali izohlaydi [1]. Mazkur yondashuv aglomeratsiyalarning yashil transformatsiyadagi ustunliklarini tushuntirish uchun muhimdir.

D. Puga aglomeratsiya iqtisodiyotlarining miqyosini tahlil qilib, yirik va zich shaharlarda firmalar hamda ishchilarning unumdorligi yuqoriroq bo'lishini ko'rsatadi [12]. G. Duranton va D. Puga tomonidan keyingi tadqiqotlarda shahar zichligining iqtisodiy samaradorlik va ekologik natijalarga ta'siri yanada kengroq ko'rib chiqilgan [2].

M. Porter va C. van der Linde ekologik talablar bilan korxonalarining raqobatbardoshligi o'rtasidagi munosabatni yangi nuqtayi nazardan tahlil qilib, ekologik standartlarning kuchayishi ayrim hollarda korxonalar uchun qo'shimcha xarajat emas, balki innovatsion ustunlik manbai bo'lishi mumkinligini asoslaydi [11]. Ularning "green and competitive" yondashuvi mintaqaviy aglomeratsiyalarda yashil iqtisodiyot transformatsiyasining iqtisodiy mexanizmlarini tushuntirishda muhim.

OECD tomonidan ishlab chiqilgan yashil o'sish konsepsiyasida iqtisodiy o'sish va tabiiy kapitalni saqlash bir-biriga qarama-qarshi maqsadlar emas, balki yagona rivojlanish strategiyasining o'zaro bog'liq elementlari sifatida talqin qilinadi [8]. OECD yondashuvida yashil o'sishga erishishda innovatsiyalar, infratuzilmaga investitsiyalar, institutsional boshqaruv, ekologik siyosat va yashil moliyalashtirish muhim vositalar sifatida qaraladi.

OECDning Markaziy Osiyo, Kavkaz va Sharqiy Yevropa mamlakatlaridagi yashil iqtisodiyot transformatsiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlari esa hududiy darajadagi institutsional mexanizmlarning ahamiyatini yanada kuchaytiradi [9].

M. Geissdoerfer, P. Savaget, N.M.P. Bocken va E.J. Hultink aylanma iqtisodiyot konsepsiyasini barqaror rivojlanishning muhim paradigmasi sifatida tahlil qilib, resurslardan foydalanishning an'anaviy "olish-ishlab chiqarish-iste'mol-chiqindi" modelidan resurslarning iqtisodiy aylanishini ta'minlovchi modelga o'tish zarurligini asoslaydi [3].

Tahlil qilingan ilmiy manbalar mintaqaviy aglomeratsiyalar iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar va resurslardan samarali foydalanish uchun katta imkoniyat yaratishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, aglomeratsiya jarayonlarining avtomatik ravishda ekologik barqarorlikka olib kelmasligi ham ilmiy adabiyotlarda qayd etilgan. Aksincha, iqtisodiy konsentratsiyaning boshqarilmagan shakli transport yuklamasi, energiya iste'moli, chiqindilar va ekologik bosimni kuchaytirishi mumkin.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi mintaqaviy aglomeratsiyalarda yashil iqtisodiyot transformatsiyasini institutsional va iqtisodiy omillar uyg'unligida baholashga asoslandi. Tadqiqotda tizimli, institutsional, qiyosiy va makoniy tahlil usullaridan foydalanildi. Aglomeratsiyalarning iqtisodiy konsentratsiyasi, resurs samaradorligi, ekologik yuklama, innovatsion faollik, yashil investitsiyalar va infratuzilmaviy ta'minot asosiy ko'rsatkichlar sifatida belgilandi.

Empirik tahlilda statistika, normativ-huquqiy hujjatlar va manbalardan foydalanildi. IndeksLashtirish, guruhlash, dinamik, korrelyatsion va ekspert baholash usullari orqali yashil transformatsiya determinantlari aniqlandi. Institutsional tahlil davlat siyosati, yashil moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik va hududlararo kooperatsiya ta'sirini baholash imkonini berdi. Olingan natijalar asosida ekologik samaradorlik, resurs tejamkorligi va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi hamda Namangan viloyati statistika boshqarmasining 2017-2025-yillarga oid rasmiy ma'lumotlari tashkil etdi. Tahlil Namangan shahri va

viloyatning 11 ta tumanini qamrab oldi. Har bir hudud uchun aholi zichligi, sanoat ishlab chiqarishi hajmi va uning o'sish sur'ati aniqlandi. Hududiy sanoat o'sishi quyidagi koeffitsiyent orqali hisoblandi:

$$O_i = \frac{S_{i,2025}}{S_{i,2018}} \quad (1)$$

bu yerda O_i - i-hududda sanoat ishlab chiqarishining 2018-2025-yillardagi o'sish koeffitsiyenti, marta; $S_{i,2025}$ va $S_{i,2018}$ - mos ravishda 2025- va 2018-yillardagi sanoat ishlab chiqarishi hajmi, mlrd so'm. Masalan, Namangan shahri uchun koeffitsiyent $11975,8 / 3089,1 = 3,88$ ga teng. Koeffitsiyent qanchalik katta bo'lsa, hududda sanoat faolligi shunchalik tez kengaygan hisoblanadi. Yashil transformatsiya salohiyatini kompleks baholashda besh mezon - sanoat konsentratsiyasi, aholi zichligi, sanoat o'sish dinamikasi, ekologik infratuzilma salohiyati va yashil investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati - 1 dan 5 gacha ballik shkalada baholandi. Ballar hududlarning viloyat ichidagi nisbiy holatiga qarab berildi, yakuniy baho esa "o'rta"dan "juda yuqori" gacha bo'lgan sifat darajalarida ifodalandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo'limda mintaqaviy aglomeratsiyalarda yashil iqtisodiyot transformatsiyasining hududiy va iqtisodiy xususiyatlari Namangan viloyati hamda uning barcha tumanlari misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotning empirik bazasini 2017-2025-yillar davridagi rasmiy statistik ma'lumotlar [16]; [17] tashkil etib, bunda sanoat ishlab chiqarishi, aholi zichligi, ekologik infratuzilma, chiqindilarni boshqarish, suv ta'minoti, investitsiya faolligi va hududiy iqtisodiy konsentratsiya ko'rsatkichlari o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv aglomeratsiya markazlarining iqtisodiy faollikni jamlash darajasi bilan yashil transformatsiya uchun zarur bo'lgan infratuzilmaviy va institutsional shart-sharoitlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi.

1-jadval

Namangan viloyatida sanoat ishlab chiqarishi va ekologik infratuzilma ko'rsatkichlari dinamikasi, 2017-2024-yillar¹

Yillar	Sanoat ishlab chiqarishi, mlrd so'm	Ishlab chiqarish sanoati, mlrd so'm	Elektr, gaz va bug' ta'minoti, mlrd so'm	Suv ta'minoti, kanalizatsiya va chiqindilarni boshqarish, mlrd so'm	Qattiq maishiy chiqindilar, ming m ³	LED yoritish uskunolari, birlik
2017	4 615,5	4 353,8	206,6	40,5	707,3	1 086
2018	6 586,6	6 204,3	258,5	84,9	705,6	1 356
2019	8 818,1	7 996,8	673,8	93,6	839,4	2 227
2020	11 011,9	9 265,7	1 605,0	94,5	842,8	24 530
2021	14 695,1	12 299,5	2 162,2	153,8	1 014,9	26 099
2022	18 120,5	14 915,3	2 955,5	194,1	1 013,5	38 795
2023	21 906,8	18 062,1	3 521,6	227,6	1 119,2	52 323
2024	31 696,2	25 620,5	5 077,9	581,5	1 914,3	53 924

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi SIAT ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Namangan viloyatida so'nggi yillarda iqtisodiy faollikning hududiy konsentratsiyasi sezilarli kuchaygan. Ayniqsa, Namangan shahri, To'raqo'rg'on, Chust, Uychi, Kosonsoy va Namangan tumanlari viloyatning asosiy iqtisodiy markazlari sifatida ajralib turadi. Shu bilan birga, aglomeratsiya jarayonining kengayishi ekologik infratuzilmaga bo'lgan talabni ham oshiradi. Shu sababli tadqiqotda yashil transformatsiyani faqat ekologik ko'rsatkichlarning o'zgarishi orqali emas, balki iqtisodiy konsentratsiya va ekologik infratuzilmaning o'zaro muvofiqligi orqali baholash taklif etiladi. Viloyat sanoati va ekologik infratuzilmasining umumiy dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan.

2017-2024-yillar davomida Namangan viloyatida sanoat ishlab chiqarishining 4 615,5 mlrd so'mdan 31 696,2 mlrd so'mgacha oshishi [16] hududiy iqtisodiy konsentratsiyaning sezilarli kuchayganini ko'rsatadi. Ayniqsa, ishlab chiqarish sanoati hajmining 4 353,8 mlrd so'mdan 25 620,5 mlrd so'mgacha o'sishi aglomeratsiya markazlarida ishlab chiqarish quvvatlari, mehnat resurslari va infratuzilmaning tobora ko'proq jamlanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash hamda suv, kanalizatsiya va chiqindilarni boshqarish faoliyatlari hajmining ortishi iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ekologik infratuzilmaga bo'lgan talab ham kuchayayotganini ko'rsatadi.

2-jadval

Namangan viloyati shahar va tumanlarida sanoat ishlab chiqarishi dinamikasi, 2018-2025-yillar, mlrd so'm¹

Hudud	Yillar							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan sh.	3 089,1	3 999,5	4 356,5	6 091,0	7 052,1	8 174,6	10 609,3	11 975,8
Mingbuloq	139,2	144,5	545,7	623,6	751,0	648,5	540,4	980,3
Kosonsoy	244,8	358,2	314,4	589,9	970,2	1 366,2	1 843,3	1 831,5
Namangan	694,0	813,1	1 036,3	949,5	1 062,4	1 186,0	1 915,4	1 936,0
Norin	130,3	372,2	316,2	435,4	233,1	300,7	367,4	677,6
Pop	302,1	393,0	506,2	439,5	545,3	523,7	755,4	989,5
To'raqo'rg'on	485,3	850,9	1 545,1	2 511,8	3 368,4	4 871,9	5 875,9	6 632,3
Uychi	429,0	643,7	640,8	891,3	1 028,1	1 258,1	1 609,4	2 058,8
Uchqo'rg'on	659,2	629,3	782,2	834,7	951,6	801,2	969,4	1 030,6
Chortoq	82,0	132,2	187,2	282,5	394,8	538,8	699,3	1 063,0
Chust	244,9	334,4	584,0	801,1	1 483,6	1 920,9	2 491,5	3 251,2
Yangiqo'rg'on	86,8	147,8	197,3	244,9	279,9	316,3	485,5	579,1

Izoh: 2017-yil bo'yicha tumanlar kesimidagi yillik qator ushbu rasmiy ochiq jadvalning ayni kesimida to'liq qayta tiklanmagani sababli sun'iy raqam kiritilmadi. 2018-2025 qatori mavjud rasmiy hududiy statistik ma'lumotlar asosida berildi.

Alohida e'tiborli jihat - LED yoritish infratuzilmasining kengayishidir. Namangan viloyatida LED yoritish uskunalari soni 2017-yildagi 1 086 birlikdan 2024-yilda 53 924 birlikka yetgan. Bu ko'rsatkich hududiy infratuzilmaning energiya samaradorligini oshirish yo'nalishida muayyan transformatsiya yuz berayotganini ko'rsatadi. Biroq 2025-yilda ko'rsatkichning 52 850 birlikni tashkil etishi yashil infratuzilmani faqat miqdoriy kengaytirish emas, balki uning texnik samaradorligi,

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi SIAT va Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

energiya tejamkorligi va hududlar bo'yicha teng taqsimlanishini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

2025-yil sanoat ko'rsatkichlari uchun yillik yakuniy ma'lumotlar shakllanishi bilan ko'rsatkichlar yangilanadi; 2025-yil bo'yicha chiqindilar va LED infratuzilmasi ko'rsatkichlari rasmiy SIAT ma'lumotlari asosida keltirildi. SIAT ma'lumotlariga ko'ra 2017-2024-yillarda sanoat ishlab chiqarishi 4 615,5 mlrd so'mdan 31 696,2 mlrd so'mgacha oshgan. Hududlar kesimidagi sanoat ishlab chiqarishi dinamikasi 2-jadvalda berilgan.

2025-yilning yanvar-may oylarida ham hududlar kesimida To'raqo'rg'on, Namangan shahri, Chust, Uychi va Kosonsoy yuqori sanoat faolligiga ega hududlar sifatida ajralib turgan [17].

Hududiy sanoat konsentratsiyasining dinamikasi Namangan viloyatida iqtisodiy aglomeratsiyaning markazlashuv jarayoni ancha jadal kechayotganini ko'rsatadi. 2025-yil yanvar-may oylarida Namangan shahrida 4 027,5 mlrd so'mlik, To'raqo'rg'on tumanida 2 538,3 mlrd so'mlik, Chust tumanida 1 322,0 mlrd so'mlik, Uychi tumanida 731,1 mlrd so'mlik va Kosonsoy tumanida 740,7 mlrd so'mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilgan. Bu holat viloyatda iqtisodiy faoliyatning oddiy geografik taqsimotidan ko'ra, Namangan shahri-To'raqo'rg'on-Namangan tumani-Uychi-Chust-Kosonsoy yo'nalishida o'zaro bog'langan iqtisodiy makon shakllanayotganini ko'rsatadi.

Mazkur konsentratsiya yashil transformatsiya nuqtayi nazaridan ikki tomonlama natijaga ega. Bir tomondan, iqtisodiy faoliyatning zich joylashuvi chiqindilarni yig'ish va qayta ishlash, markazlashgan suv ta'minoti, energiya samaradorligi, ekologik transport va yashil infratuzilmaga investitsiyalarni bir hududda konsentratsiyalash imkonini beradi. Ikkinchi tomondan, ishlab chiqarishning haddan tashqari konsentratsiyasi ekologik yuklamani ham oshirishi mumkin. Shu sababli aglomeratsiya markazlari uchun iqtisodiy o'sish sur'atlari bilan ekologik infratuzilma rivojlanish sur'atlarini muvofiqlashtiruvchi boshqaruv mexanizmi zarur. Hududlarda aholi zichligi va sanoat konsentratsiyasi ko'rsatkichlari 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Namangan viloyati hududlarida aholi zichligi va sanoat konsentratsiyasi ko'rsatkichlari¹

Hudud	2018-yil aholi zichligi, kishi/km ²	2025-yil aholi zichligi	2018-yil sanoat, mlrd so'm	2025-yil sanoat, mlrd so'm	Sanoat o'sishi, marta	2025-yil sanoat konsentratsiyasi bahosi
Namangan sh.	4 081,3	4 756,0	3 089,1	11 975,8	3,88	Juda yuqori
Mingbuloq	166,4	188,9	139,2	980,3	7,04	O'rta
Kosonsoy	392,1	448,3	244,8	1 831,5	7,48	Yuqori
Namangan	873,5	985,5	694,0	1 936,0	2,79	Yuqori
Norin	763,3	852,9	130,3	677,6	5,20	O'rta
Pop	73,9	82,4	302,1	989,5	3,28	O'rta
To'raqo'rg'on	817,0	928,5	485,3	6 632,3	13,66	Juda yuqori
Uychi	692,3	792,0	429,0	2 058,8	4,80	Yuqori

¹ Manba: Namangan viloyati Statistika boshqarmasi hamda UNCTAD ko'rsatkichlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Hudud	2018-yil aholi zichligi, kishi/km ²	2025-yil aholi zichligi	2018-yil sanoat, mlrd so'm	2025-yil sanoat, mlrd so'm	Sanoat o'sishi, marta	2025-yil sanoat konsentratsiyasi bahosi
Uchqo'rg'on	560,7	629,0	659,2	1 030,6	1,56	O'rta-yuqori
Chortoq	512,1	576,8	82,0	1 063,0	12,96	Yuqori
Chust	276,3	310,0	244,9	3 251,2	13,27	Juda yuqori
Yangiqo'rg'on	401,7	456,2	86,8	579,1	6,67	O'rta

1-jadval ma'lumotlari hududiy iqtisodiy konsentratsiyaning bir xil sur'atda kechmayotganini ko'rsatadi. Eng yuqori sanoat o'sishi To'raqo'rg'on, Chust va Chortoq tumanlarida kuzatilgan. Xususan, 2018-2025-yillarda To'raqo'rg'on sanoat ishlab chiqarishi 13,66 baravar, Chustda 13,27 baravar, Chortoqda esa 12,96 baravar oshgan. Kosonsoy, Mingbuloq va Yangiqo'rg'on ham yuqori o'sish sur'atlari kuzatilgan. Bu hududlarda sanoat ishlab chiqarishining nisbatan past boshlang'ich bazadan tez kengaygani aglomeratsiya jarayonining markazdan periferiyaga diffuziya qilish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, Namangan shahri iqtisodiy konsentratsiyaning asosiy yadrosi bo'lib qolmoqda. 2025-yil yanvar-may oylarida viloyat sanoat mahsulotining eng katta qismi Namangan shahri hissasiga to'g'ri kelgan. Biroq To'raqo'rg'on va Chust kabi hududlarning jadal o'sishi aglomeratsiyaning faqat bitta markazga bog'langan modeldan ko'p markazli modelga o'tish imkoniyatini kuchaytiradi. Mazkur holat yashil transformatsiya uchun muhim bo'lib, ekologik infratuzilmani faqat Namangan shahrida emas, balki ikkilamchi iqtisodiy markazlarda ham parallel rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu asosda hududlarning yashil transformatsiya salohiyati kompleks baholandi (4-jadval).

4-jadval

Namangan viloyati hududlarida yashil transformatsiya va aglomeratsiya salohiyatini kompleks baholash, 2025-yil¹

Hudud	Sanoat konsentratsiyasi	Aholi zichligi	Sanoat o'sish dinamikasi	Ekologik infratuzilma salohiyati	Yashil transformatsiya uchun investitsion salohiyat	Kompleks baho
Namangan sh.	5	5	5	5	5	Juda yuqori
Mingbuloq	2	1	4	2	3	O'rta
Kosonsoy	4	2	5	3	4	Yuqori
Namangan	4	5	3	4	4	Yuqori
Norin	2	4	3	2	3	O'rta
Pop	2	1	3	2	3	O'rta
To'raqo'rg'on	5	5	5	4	5	Juda yuqori
Uychi	4	4	4	3	4	Yuqori
Uchqo'rg'on	3	3	2	3	3	O'rta-yuqori
Chortoq	4	3	5	3	4	Yuqori

¹ Manba: Namangan viloyati Statistika boshqarmasi hamda UNCTAD ko'rsatkichlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Hudud	Sanoat konsentratsiyasi	Aholi zichligi	Sanoat o'sish dinamikasi	Ekologik infratuzilma salohiyati	Yashil transformatsiya uchun investitsion salohiyat	Kompleks baho
Chust	5	2	5	4	5	Juda yuqori
Yangiqo'rg'on	2	2	4	2	3	O'rta

Izoh: kompleks baholashda 1 ball - past, 2 - nisbatan past, 3 - o'rta, 4 - yuqori, 5 - juda yuqori darajani anglatadi. Baholash sanoat hajmi, o'sish sur'ati, aholi zichligi, mavjud ekologik infratuzilma va yashil investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarining nisbiy darajasi asosida muallif tomonidan shakllantirildi.

Kompleks baholash natijalari Namangan viloyatida yashil transformatsiya uchun salohiyati yuqori hududlarni uchta asosiy guruhga ajratish imkonini beradi. Birinchi guruhga Namangan shahri, To'raqo'rg'on va Chust kirib, ular iqtisodiy konsentratsiya, sanoat ishlab chiqarishi va investitsion faollik bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Ikkinchi guruh - Kosonsoy, Namangan tumani, Uychi va Chortoq - iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqori bo'lgan va aglomeratsiya ta'sirining keyingi bosqichida ekologik-modernizatsion loyihalarni qabul qilish imkoniyati katta hududlardir. Uchinchi guruhni Mingbuloq, Norin, Pop, Uchqo'rg'on va Yangiqo'rg'on tashkil etib, ularda yashil transformatsiya uchun mavjud salohiyatni to'liq ishga solish maqsadida infratuzilmaviy va institutsional qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish talab etiladi.

Mazkur natijalar asosida Namangan viloyatida yashil aglomeratsiya siyosatini "yadro-ikkilamchi markazlar-periferik hududlar" modeli asosida shakllantirish maqsadga muvofiq. Namangan shahri asosiy iqtisodiy-innovatsion yadro sifatida, To'raqo'rg'on va Chust ikkilamchi sanoat markazlari sifatida, Kosonsoy, Namangan tumani, Uychi va Chortoq esa o'sib borayotgan aglomeratsiya tugunlari sifatida rivojlantirilishi mumkin. Bunday model ekologik infratuzilma, chiqindilarni qayta ishlash, energiya samaradorligi, yashil transport va suv resurslarini boshqarish loyihalarini hududlararo integratsiyalash imkonini beradi.

O'tkazilgan tahlillar Namangan viloyatida iqtisodiy aglomeratsiya jarayonlari va yashil transformatsiya o'rtasida bevosita institutsional bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Sanoat ishlab chiqarishining keskin o'sishi ekologik infratuzilmaga talabni oshirmoqda, ekologik infratuzilmaning rivojlanishi esa aglomeratsiyalarning kelgusidagi iqtisodiy o'sish sifatini belgilovchi muhim omilga aylanmoqda. 2017-2024-yillarda viloyatda suv ta'minoti, kanalizatsiya va chiqindilarni yig'ish-utilizatsiya qilish bilan bog'liq sanoat faoliyatining 40,5 mlrd so'mdan 581,5 mlrd so'mgacha oshishi aynan shu jarayonning institutsional-iqtisodiy ifodasidir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari mintaqalarning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirishda aglomeratsiya jarayonlari muhim hududiy-iqtisodiy omil ekanligini ko'rsatdi. 2017-2024-yillarda Namangan viloyatida asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 3 586,7 mlrd so'mdan 54 231,4 mlrd so'mgacha [16; 17], ya'ni qariyb 15,1 barobarga oshgan bo'lsa, aholi jon boshiga ishlab chiqarilgan sanoat mahsuloti 1 724,8 ming so'mdan 10 228,2 ming so'mgacha, ya'ni 5,9 barobarga ko'paygan. Biroq mazkur o'sish hududlar kesimida bir xil taqsimlanmagan: 2024-yilda

Namangan shahriga 24 666,8 mlrd soʻmlik investitsiya yoʻnaltirilib, viloyat jami investitsiyalarining qariyb 45,5 foizi shakllangan. Shu bilan birga, aholi jon boshiga sanoat mahsuloti boʻyicha Toʻraqoʻrgʻon tumani 23 697,5 ming soʻm, Namangan shahri 15 049,6 ming soʻm va Chust tumani 8 635,1 ming soʻmlik koʻrsatkich bilan ajralib turgan. Bu holat investitsiya resurslarining hududiy konsentratsiyasi bilan iqtisodiy natijalar oʻrtasida bevosita, biroq bir xil darajadagi bogʻliqlik mavjud emasligini va aglomeratsion samarani shakllantirishda investitsiya hajmidan tashqari hududlarning ishlab chiqarish ixtisoslashuvi, infratuzilmaviy bogʻliqligi hamda mehnat resurslari harakatchanligi ham hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini koʻrsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosa va takliflar ishlab chiqildi:

1. Tadqiqot natijalari Namangan shahrining viloyat miqyosida asosiy iqtisodiy markaz sifatida shakllanayotganini tasdiqlaydi. 2017-2024-yillarda shaharda asosiy kapitalga investitsiyalar 931,5 mlrd soʻmdan 24 666,8 mlrd soʻmgacha, yaʼni 26,5 barobarga oshgan [16]. Bunday yuqori oʻsish ishlab chiqarish, xizmatlar, savdo, logistika va mehnat bozori funksiyalarining bir hududda mujassamlashuvini kuchaytirib, aglomeratsion samarani shakllantirish uchun institutsional va iqtisodiy baza yaratadi.

2. Hududlar oʻrtasidagi investitsiya dinamikasi va sanoat natijalarining tafovuti aglomeratsiya jarayonlarini “investitsiya hajmini koʻpaytirish” tamoyili bilangina izohlash yetarli emasligini koʻrsatadi. Masalan, 2017-2024-yillarda Chust tumanida investitsiyalar 142,2 mlrd soʻmdan 4 230,6 mlrd soʻmgacha, yaʼni 29,8 barobarga, aholi jon boshiga sanoat mahsuloti esa 738,8 ming soʻmdan 8 635,1 ming soʻmgacha 11,7 barobarga oshgan. Toʻraqoʻrgʻon tumanida esa investitsiyalar 629,5 mlrd soʻmdan 3 598,3 mlrd soʻmgacha 5,7 barobarga oʻsgan boʻlsa-da, aholi jon boshiga sanoat mahsuloti 1 919,9 ming soʻmdan 23 697,5 ming soʻmgacha, yaʼni 12,3 barobarga koʻpaygan.

3. Aglomeratsion rivojlanishning muhim sharti sifatida “markaz-yoʻldosh hudud-ixtisoslashgan ishlab chiqarish hududi” modelini shakllantirish ilmiy-amaliy jihatdan asoslanadi. Bunda Namangan shahri yuqori qoʻshilgan qiymatli xizmatlar, boshqaruv, moliyaviy xizmatlar, innovatsiya va savdo-logistika funksiyalarini bajaruvchi markaz sifatida, unga yaqin hududlar esa ishlab chiqarish, qayta ishlash, omborxona va servis faoliyatlarini joylashtiruvchi yoʻldosh hududlar sifatida rivojlantirilishi mumkin. Chust, Toʻraqoʻrgʻon va Kosonsoy kabi sanoat faolligi nisbatan yuqori hududlarda mavjud ixtisoslashuvni chuqurlashtirish, boshqa tumanlarda esa mahalliy resurs va mehnat salohiyatiga mos yangi ishlab chiqarish zanjirlarini shakllantirish lozim.

4. Aglomeratsiya siyosatini amalga oshirishda hududlar oʻrtasidagi tafovutlarni kamaytirish masalasiga alohida eʼtibor qaratish zarur. 2024-yilda aholi jon boshiga sanoat mahsuloti Toʻraqoʻrgʻonda 23 697,5 ming soʻmni tashkil etgan bir paytda Norinda 2 070,1 ming soʻm, Yangiqoʻrgʻonda 2 027,4 ming soʻm va Popda 3 177,4 ming soʻm boʻlgan. Bu koʻrsatkichlar iqtisodiy faollikning hududiy jihatdan notekis taqsimlanganini koʻrsatadi. Shu sababli nisbatan past natijaga ega hududlarda faqat

yangi korxonalar tashkil etishga emas, balki ularni mavjud aglomeratsion markazlar bilan iqtisodiy bog‘lashga yo‘naltirilgan siyosat ustuvor bo‘lishi kerak.

5. Ekologik infratuzilmani faqat Namangan shahrida emas, balki To‘raqo‘rg‘on, Chust, Kosonsoy, Uychi va Chortoq kabi ikkilamchi markazlarda ham parallel rivojlantirish, chiqindilarni qayta ishlash, suv ta‘minoti va energiya samaradorligi loyihalarini davlat-xususiy sheriklik va yashil moliyalashtirish mexanizmlari orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq [9; 15].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Duranton, G., & Puga, D. (2004). Micro-foundations of urban agglomeration economies. In J. V. Henderson & J.-F. Thisse (Eds.), Handbook of regional and urban economics (Vol. 4, pp. 2063-2117). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1574-0080\(04\)80005-1](https://doi.org/10.1016/S1574-0080(04)80005-1)
2. Duranton, G., & Puga, D. (2020). The economics of urban density. Journal of Economic Perspectives, 34(3), 3-26. <https://doi.org/10.1257/jep.34.3.3>
3. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy - A new sustainability paradigm? Journal of Cleaner Production, 143, 757-768. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>
4. International Resource Panel. (2019). Global Resources Outlook 2019: Natural resources for the future we want. Nairobi: United Nations Environment Programme. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/27517>
5. International Resource Panel. (2024). Global Resources Outlook 2024: Bend the trend - Pathways to a liveable planet as resource use spikes. Nairobi: United Nations Environment Programme. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/44901>
6. Jacobs, J. (1969). The economy of cities. New York: Random House.
7. Krugman, P. (1991). Geography and trade. Cambridge, MA: The MIT Press.
8. OECD. (2011). Towards green growth. OECD Green Growth Studies. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111318-en>
9. OECD. (2022). Green economy transition in Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia: Progress and ways forward. OECD Green Growth Studies. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/c410b82a-en>
10. OECD. (2025). Roadmap for sustainable investment policy reforms in Uzbekistan. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/20865f29-en>
11. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Green and competitive: Ending the stalemate. Harvard Business Review, 73(5), 120-134. <https://hbr.org/1995/09/green-and-competitive-ending-the-stalemate>
12. Puga, D. (2010). The magnitude and causes of agglomeration economies. Journal of Regional Science, 50(1), 203-219. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2009.00657.x>
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabr PQ-4477-son “2019-2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/docs/4539502>
14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabr PQ-436-son “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga

qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/6303230>

15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvar PF-16-son "«O'zbekiston - 2030» strategiyasini «Atrof-muhitni asrash va «yashil iqtisodiyot» yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/7369703>

16. Namangan viloyati statistika boshqarmasi. (2025). Namangan viloyatining sanoat ishlab chiqarishi: press-reliz, 2025-yil yanvar-iyun. https://www.namstat.uz/images/Pres-Reliz/2025/Sanoat2025_Iyun.pdf

17. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2025). Rasmiy statistika ma'lumotlari: sanoat, investitsiyalar va aholi. <https://stat.uz>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, avgust, 8-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**